

OTTO VON BISMARCK ȘI ROMÂNII

Din perspectiva unui veac scurs de la moartea omului politic de talie europeană, răspunsul la întrebarea privind relația dintre Bismarck și români, desigur în contextul general istoric, nu poate fi decât unul care să acopere punctul de vedere istoric, dar și pe cele diplomatic și politic. Numai așa va fi unul detașat și lucid, de autentică nuanță axiologică, adică neinfluențat nici de osanale, nici de resentimente și cu atât mai puțin de interese partizane. Vom aborda deci, în cele ce urmează, tema propusă, jalonând câteva trăsături structurale privitoare la unghiul corect al percepției locului și rolului acestei personalități politice distinctive a secolului al XIX-lea, în cadrul și contextul relaționale româno-germane.

Este îndeobște cunoscut că, începând cu anul 1862, când Bismarck accede în înalte funcții ale statului prusac, se conturează, tot mai distinct, coordonatele politicii ce va purta integral girul concepției sale. Întregul efort depus, începând cu această dată, a fost plasat în serviciul realizării unității germane, iar după împlinirea acestui deziderat, pentru păstrarea și consolidarea acestei opere de mare avengură europeană și mondială.

Realizarea Germaniei moderne, în jurul Prusiei, marca, fără echivoc, sfârșitul sistemului politic impus de Clemens Lothar von Metternich, la Viena în anul 1815 și consolidat în deceniile următoare. O lovitură puternică dată preceptelor stabilite în capitala Austriei l-a constituit Războiul Crimeii, urmat apoi de conflicte, nu numai diplomatice, ci și militare: războiul Piemontului aliat cu Franța împotriva Austriei (1859), cel al ducatelor Schleswig și Holstein (1864) în care Prusia și Austria erau aliate împotriva Danemarcei, apoi războiul "fratricid" austro-prusac din 1866, precum și cel franco-prusac din 1870-1871. Capitularea Franței la Sedan, la 2 septembrie 1870 și proclamarea lui Wilhelm I ca împărat al Germaniei (al II-lea Reich), la 18 ianuarie 1871, în Sala oglinzilor de la Versailles, semnificau o schimbare majoră în echilibrul politic european, Germania urma să joace de aci înainte un rol, hotărâtor, dominant, în istoria bătrânului continent, creând un sistem internațional bazat pe preceptele unei Realpolitik, adică, cu alte cuvinte, puterea și autoritatea statelor bazate pe forță urmând să determine și locul lor în ierarhia puterilor Europei¹.

Referindu-se la coordonatele politicii impuse de Bismarck, geniu politic ce se manifesta în plenitudinea puterilor și talentului său, presa românească sesiza faptul că: "scopul său a fost mărirea Germaniei (...) Mijloacele de cari s-a servit n-au fost totdeauna morale. El însuși mărturisea cu o rară sinceritate, ba cu o brutală franchețe, atunci când scopul era ajuns. În numele gloriei germane strivea fără milă pe oricine i se împotriva"².

Se releva faptul că, printr-o abilitate diplomatică desăvârșită, Bismarck, "acest Jupiter în Olimpul politic al Prusiei", care a imprimat o orientare specifică evoluției interne și externe a Prusiei, asigurându-i acesteia hegemonia în procesul unificării Germaniei, fructifica în folosul țării sale divergențele ivite atât în plan intern cât, mai ales, cele ivite în plan extern, între marile puteri ale vremii. A fost, prin tot ceea ce a inițiat și susținut, un politician și un diplomat de anvergură, adept tenace și promotor neînduplecat al folosirii violenței și amenințării cu forța în relațiile internaționale.

Subsumată aceluiași concepții, politica lui Otto von Bismarck față de estul european apare, cu evidență, și invariabil circumscrisă țelurilor sale pangermanice. Dacă, până la realizarea unității germane, el a manifestat un interes minor și multe rezerve față de această zonă geografică, ulterior cursul politicii sale se schimbă. Singura țară din această parte a Europei care intra în calculele sale a fost Rusia, poziție determinată nu de vreun sentiment de simpatie, ci datorată unui strict raționament diplomatic: nu o dorea dușman, postură din care aceasta ar fi putut să-i deoaze planurile. Apropierea diplomatică dintre Bismarck și Rusia se naște încă din timpul războiului Crimeii, dată la care viitorul cancelar activa intens pentru menținerea stării de neutralitate a Prusiei, afirmând, totodată, că nu este interesat de problema orientală. Până la 1866, anul aducerii pe tronul Principatelor Române a lui Carol I, din dinastia germană de Hohenzollern-Sigmaringen, știrile privitoare la interesul lui Bismarck față de zona noastră geografică sunt lacunare. Poate, aspectul se datorează și faptului că până la acea dată poziția lui Bismarck în sferele politice prusace era relativ modestă, urcând, apoi, treptat-treptat în

¹ Kissinger, H., *Bismarck and Napoleon III*, în *Diplomacy*, New York, 1994, p. 124.

² *Dreptatea* (Timișoara), an II, nr. 65 din 20 mai / 1 aprilie 1895.

ierarhie, spre a ocupa primul-plan. Începând însă cu această dată, termenii problemei cunosc alte conotații: față de Țările Române manifestă o politică binevoitoare sau, dimpotrivă, chiar de ostilitate, în momentele când interesul german, în general, era prezent față în față cu evoluția evenimentelor de aici. Același organ de presă românesc făcea, în acest sens, următoarea remarcă: "Bismarck este singurul mare bărbat de stat al unei mari împărății care nu s-a gândit la sine, la familia sa, ci la rasa germanilor săi. Din înălțimea amețitoare la care ajunsese, de unde întreg universul i se înfățișa, el nu vedea decât Germania"³.

În anul 1866 Carol I prelua tronul Țărilor Române, având încuviințarea lui Napoleon al III-lea, și, nu în ultimă instanță, la îndemnul lui Bismarck, fapt petrecut cu puțin timp înaintea declanșării războiului austro-prusac. Otto von Bismarck manifesta speranța că prin aducerea unui Hohenzollern pe tronul Principatelor Române unite avea să dobândească o poziție favorabilă, privilegiată, în "coastele" Austriei, un avanpost al politicii germane în Orient, cu repercusiuni benefice în timp, "un adevărat Piemont în coastele Austriei"⁴.

Analizând raportul de forțe din această parte a Europei, N. Iorga considera că Bismarck se situa net pe o poziție de contracarare a intereselor austriece, declarându-se "împotriva rolului de ajutor al ambiției austriece de a lua în stăpânire Dunărea-de-Jos, cu ocuparea permanentă a Principatelor românești", politică pe care noua diplomatie austriacă și-o însușise, atunci când se pronunța pentru o "neutralitate" armată. Iorga aduce în sprijinul aserțiunii sale însăși exprimarea lui Bismarck: "Mă tem și de aceea ca, în chestiunea orientală, să nu dăm Austriei întregul și loialul nostru sprijin, fără a hotări pentru noi cea mai mică răsplată"⁵.

Continuând, pe aceeași linie apreciativă, N. Iorga considera că, față de acest moment al istoriei noastre naționale, Bismarck se situează pe o poziție favorabilă "rezistenței românești la planurile de cucerire austriacă, refuzând cu toată hotărârea orice sprijin s-ar da acestei linii cuceritoare a politicii vieneze"⁶. Din toate acestea, ne apare limpede realitatea că, în disputa marilor puteri spre a-și crea și a-și menține influența în această zonă de interes, Berlinul și Viena dețineau primordialitatea.

Referindu-se la această perioadă, istoricul german A. Hillgruber avansează ideea potrivit căreia Bismarck concepea atunci un plan de răscoală a românilor din Transilvania și Bucovina, în alianță cu ungurii din Imperiul Habsburgic⁷. Aserțiunea istoricului german este validată și de faptul că, la 7 / 19 iulie 1866, generalul Türr, unul dintre conducătorii proiectatei răzmerițe, efectuează o vizită la București, unde-l întâlnește pe Carol I, însoțit de recomandările unor influente personalități politice, din rândul acestora nelipsind Bismarck. Se sonda astfel terenul la București; se conta pe un sprijin direct al românilor de dincolo de Carpați în favoarea răscoalei ce avea să se declanșeze în Ungaria și care era orientată împotriva Austriei. Demersul lui Türr nu se materializează, în parte datorită și lui Bismarck care, după o serie de victorii în războiul purtat cu Austria, manifestă un interes mai scăzut față de această acțiune⁸. Se poate confirma că atracția lui Bismarck pentru principate, în acel moment, era una spontană, dacă avem în vedere că, doar cu câteva luni înainte, acesta fusese pe punctul de a le oferi pe acestea Austriei, în schimbul părăsirii de către Prusia a Confederației germane. Această manevră politică, avându-l între actori și pe Bismarck, este bine surprinsă de către diplomatul Jovan Ristić care, în raportul înaintat superiorului său, ministrul de externe sârb, afirma că ideea respectivă a

³ *Ibidem*.

⁴ După eșuarea variantei cu Filip de Flandra pe tronul român, repugnat de politica franceză, românii doreau un prinț italian sau chiar francez, însă Napoleon al III-lea îl impune pe Carol de Hohenzollern, acțiune considerată ca o mare eroare a politicii imperiale. Vezi: Haustein, U., *Aspekte der deutsch-rumänischen Beziehungen zur Zeit Bismarcks*, în *Deutsch-rumänisches Colloquium junger Historiker*, München, 1974, p. 58-59; *La Roumanie et la politique allemande en Orient*, Paris, 1875, p. 9; Kremnitz, M., *Regele Carol al României (biografie)*, Iași, 1995, p. 16; Kroner, M., *Bismarck und Karl I. von Rumänien*, în *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* (München), 45, 1998, nr. 1, p. 145.

⁵ Iorga, N., *Principiul naționalităților și greșelile lui Bismarck*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tomul XX, Mem. 18, București, 1938, p. 361.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Hillgruber, A., *Bismarcks Außenpolitik*, Freiburg, 1981, p. 71.

⁸ *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. I, Editura Scripta, București, 1993, p. 82 (în continuare *Memoriile...*); Hasenclever, A., *Fürst Bismarck und König Karl von Rumänien*, în *Beilage zur Allgemeine Zeitung* (München), nr. 116 și 117 din 19 și 20 mai 1906.

stat la baza discuțiilor purtate de către reprezentantul Prusiei cu împăratul francez Napoleon al III-lea dar și cu austriecii de la Biaritz, în octombrie 1865. Împăratul îmbrățișează ideea germană, dar se opune cu vehemență Rusia, căreia instalarea Austriei la Prut și la Gurile Dunării nu-i era deloc agreabilă⁹.

Odată desemnat drept candidat, pentru a ocupa tronul românesc Carol de Hohenzollern avea nevoie de acceptul împăratului și de acela al lui Bismarck. Niciodată, în mod oficial, vreunul din cei doi nu i-a dat acordul asupra acestui fapt: în particular însă nu s-au opus niciunul materializării acestei idei. Wilhelm, preocupat de problemele germane, deși agreea sincer și deschis pe Carol, considera că "e nevrednic pentru un prinț din casa de Hohenzollern să se supună stăpânirii sultanului"¹⁰. Wilhelm se gândea că, prin numirea lui Carol pe tronul românesc, Prusia va fi angrenată, având în vedere descendența germană a ocupantului tronului, în conflictele orientale "și nu va putea rămâne neutră ca în trecut"¹¹.

În vremea sejurului său la Berlin, Carol de Hohenzollern a frecventat grupări politice ostile lui Bismarck, fapt ce a împietat asupra stabilirii unor relații mai apropiate între aceștia. Referindu-se la întrevvedereea dintre cei doi, cu prilejul solicitării acordului de a pleca spre Principate, un organ de presă românesc descria astfel întâlnirea: "acesta (Bismarck - n. n.), întins pe canapea primește vizita candidatului la tron și după ce fără a-l privi măcar, trage câteva fumuri groase din pipa de porțelan (...), îi răspunde: mă mir că un locotenent prusian mai întreabă dacă poate să primească tronul unui principat de viitoriu"¹².

Trecând însă dincolo de aparența de indiferență afișată față de Carol, Bismarck, interesat totuși de problemă, îi oferă aceluia câteva sugestii pentru viitor: să întreprindă, în secret, o călătorie la Paris, la Napoleon al III-lea, pentru că doar împăratul francez era capabil, direct, să-l sprijine în acest sens. Conferința de la Paris, întrunită pentru a analiza situația nou creată în Principate, putea tranșa acțiunea lui Carol, deoarece atât Rusia cât și Turcia se opuneau cu vehemență ca un prinț din ramura Hohenzollern să acceadă la tronul românesc. Bismarck sublinia că în aceste condiții Prusiei îi era imposibil să-l sprijine¹³. În final, puse în fața faptului împlinit, Marile Puteri, așa cum prevăzuse Bismarck, au recunoscut urcarea pe tron a lui Carol din varii motive: Austria era capacitatea de conflicte cu Prusia, nemulțumirea Rusiei s-a atenuat până la o bunăvoință îngăduitoare iar poziția de rezistență a Porții Otomane slăbește fiind generată de declanșarea revoltei din Creta, precum și de acutizarea frământărilor din Serbia.

În Memoriile sale, prințul Carol de Hohenzollern își amintește spusese lui Bismarck cu prilejul amintitei întrevederi, pe care le redă astfel: "situația geografică a Prusiei și întreaga noastră politică (germană - n. n.) ne-au ținut întotdeauna departe de chestiunea orientală: în diferite hotărâri nu au făcut decât să uzeze de votul nostru de mare putere. De aceea, eu ca prim ministru aș fi silit să votez în contra alegerii dumitale, căci *n-aș putea să provoc acum o ruptură cu Rusia și să angajez interesele noastre de stat pentru un interes de familie*" (subl. ns.). Discursul lui Bismarck continua: "Odată Alteța Voastră [ajunsă] în România, chestiunea e cu mult mai ușor de dezlegat. Conferința se va afla atunci în fața unui *fait accompli* și puterile mai de aproape interesate vor protesta la început dar, în cele din urmă, vor trebui să recunoască un fapt care nu va mai putea fi schimbat"¹⁴. Bismarck sfătuiește, de asemenea, pe Carol ca, odată ajuns în Principate, să-l "curteze" pe țarul Alexandru al II-lea, apreciindu-l pe vecinul de la răsărit drept cel mai puternic aliat și susținător al lui. De asemenea, încheierea unei alianțe matrimoniale, cu o prințesă înrudită cu țarul, nu lipsește ca sfat dat tânărului prinț. Referindu-se la Austria, Bismarck îl asigura pe Carol că, în această privință, nu trebuie să se

⁹ Ciachir, N., *Războiul pentru independența României în contextul european*, București, 1977, p. 124.

¹⁰ Vezi scrisoarea împăratului Wilhelm I adresată lui Carol Anton de Hohenzollern, în: Sturdza, D. A., *Domnia regelui Carol I. Fapte, Cuvântări, Documente*, tomul I (1866-1876), București, 1906, p. 72-74.

¹¹ Clivetti, Gh., *Interferențe româno-germane la 1866*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A. D. Xenopol"*, Iași, XXIII, 1986, p. 632.

¹² *Dreptatea*, an II, nr. 65 din 20 mai / 1 aprilie 1895.

¹³ Sturdza, D. A., *op. cit.*, p. 95-97.

¹⁴ *Memoriile...*, vol. I, p. 39, Vezi: Neagoe, S., *De la Alexandru Ioan Cuza la Carol I Hohenzollern*, în *Memoriile Regelui Carol I al României. De un martor ocular*, Ediția a II-a, vol. II, București, 1995, p. 9-11.

teamă, căci el personal se va ocupa de chestiune¹⁵. Conform aceleiași opinii exprimate de Bismarck, odată Carol instalat pe tronul românesc, Prusia îl va recunoaște, Franța îl va susține, iar celelalte puteri europene se vor obișnui treptat cu acest lucru. Prilejul oferit de candidatura lui Carol era astfel bine exploatat de Bismarck, firește, în interesul german - conflictul cu Austria bătea doar la ușă ...

După acest episod, asupra relațiilor Carol - Bismarck, în primii ani de domnie ai reprezentantului dinastiei Hohenzollern în România, literatura istorică ne oferă puține date și referiri, situație generată, probabil, și de faptul că legătura dintre cei doi era mai slabă, fiecare, în felul propriu, fiind capacitat de multitudinea de probleme interne care le absorbeau, practic, majoritatea timpului alocat țărilor lor¹⁶.

La sfârșitul anului 1869, guvernul Ghica - Kogălniceanu dorea schimbarea titulaturii statului din "Principatele Unite" în aceea de "România". În acest sens, eforturile Executivului românesc sunt canalizate în sensul obținerii unui sprijin concret din partea Marilor Puteri care, la rândul lor, urmau să întreprindă demersuri pe lângă Poartă în vederea schimbării numelui¹⁷. Rusia și Franța se declară de acord cu propunerea românească; cancelarul Bismarck se abține, pe când, în final, otomanii vor accepta demersul românesc¹⁸.

Dar, problema care avea să ducă la o "răceală" totală a lui Bismarck față de Principate a fost cea legată de căile ferate. Una din preocupările de căpătâi ale lui Carol, încă de la venirea sa în țară, a fost aceea legată de construirea unei rețele de cale ferată care să lege România de restul Europei. În acest sens, Carol contactează pe Henri Strousberg, considerat în epoca respectivă, în țările germane, drept "rege al drumurilor de fier".

Carol acceptă oferta lui Strousberg, materializată în "Legea concesiunii căilor ferate române" care primește girul parlamentar român pe data de 10 septembrie 1868. Conform acesteia se va avea în vedere construirea următoarelor tronsoane de cale ferată: Roman-Mărășești-Tecuci-Galați, Galați-Brăila-Buzău-Ploiești-București și București-Pitești-Slatina-Craiova-Turnu Severin-Vârciorova.

Valoarea totală a investiției se ridica la suma de 247 milioane lei, rețeaua de căi ferate urmând a deveni proprietate a Statului român după 90 de ani de la intrarea acesteia în funcțiune. În vederea asigurării capitalului necesar realizării planului propus, consorțiul avea dreptul de a emite obligațiuni acoperite prin fondul căilor ferate, cu dobânzi garantate de către consorțiu pe timpul executării lucrărilor și de către Statul român, după finalizarea acestora și până la trecerea rețelei în proprietatea Statului român. Obligațiunile aduceau posesorilor dobânzi de 7,5 % pe an, numărul acestora fiind corespunzător valorii primilor 300 km de linii ferate. Emisiile următoare urmau să fie scoase pe piață pe măsura construirii și recepției rețelei de cale ferată. Emisia obligațiunilor urma să fie făcută sub supravegherea unui împuternicit (comisar) din partea Statului român¹⁹.

În această postură va fi desemnat însă Ambron, un cetățean german impus cu tărie în fața lui Carol I de Hohenzollern de către Henri Strousberg. Încheierea afacerii cu România duce la creșterea popularității acestuia, la Berlin el devenind "eroul zilei"; în anticamera sa așteptau miniștri și înalți demnitari. La 18 decembrie 1868, la Berlin, s-a lansat pe piață prima emisiune de obligațiuni. În vederea achiziționării acestora "mii de persoane se îngrămădiseră la ghișeuri, funcționari înalți, dame de la Curte, tot Berlinul"²⁰.

Seria de abuzuri și înșelătorii din partea lui Strousberg a început încă din momentul când au fost puse în vânzare primele obligațiuni, acestea fiind emise în numele Statului român și nu în cel al concesiionarilor, așa cum prevedea, inițial, Contractul încheiat. Ele vor continua, generate de cauze diferite: abuzuri ale celor care executau lucrarea, incompetența acestora, calitatea defectuoasă a materialelor utilizate, emisiile de obligațiuni fără acoperire în teren, precum și alte matrapazlăcuri. Dar, adevăratul conflict s-a iscat atunci când Strousberg a anunțat, în decembrie 1870, că, din cauza propriilor sale greutăți financiare, nu se mai poate considera obligat să plătească cuponul scadent la

¹⁵ *Memoriile...*, vol. I, p. 39.

¹⁶ Hasenclever, A., *op. cit.*, loc. cit.

¹⁷ *Independența României. Documente*, vol. II, partea I-a, București, 1977, nr. 16, p. 42.

¹⁸ Corivan, N., *Relațiile diplomatice ale României de la 1859-1877*, București, 1984, p. 250.

¹⁹ *Monitorul Oficial* din 22 septembrie 1868.

²⁰ Botez, C., Saizu, I., *Epopoea feroviară românească*, București, 1977, p. 83-84.

1 ianuarie 1871; această sarcină revenea Statului român, conform opiniilor exprimate de acesta, deși construcția căilor ferate nu fusese preluată de către români. Cert este că războiul franco-prusac a constituit o serioasă lovitură pentru Strousberg, afacerile sale dând, rând pe rând, faliment.

Guvernul român refuză plata dobânzilor, deoarece această obligație revenea lui Strousberg până la finalizarea și recepția rețelei de cale ferată. La 5 iulie 1871, Parlamentul român adoptă o lege care anula concesiunea încheiată în 1868. La 4 octombrie 1871 un Tribunal internațional de arbitri va confirma hotărârea luată de parlamentarii români²¹.

Deținătorii de obligațiuni erau sfătuiți să se constituie într-o societate pe acțiuni, care urma să preia asupra sa toate drepturile și îndatoririle concesiionarilor.

Cei care și-au investit banii în acțiunile căilor ferate române erau numeroși și, totodată, nemulțumiți de situația creată. Guvernul german va interveni în susținerea intereselor supușilor săi, de problemă interesându-se direct cancelarul Bismarck. Acesta va întreprinde o serie de demersuri, care, nu arareori, îmbrăcau aspectul "presiunii" asupra guvernului român, în sensul rezolvării problemei în mod favorabil pentru cetățenii germani, amenințând chiar că va solicita intervenția Porții pentru realizarea chestiunii²².

La Berlin se constituie acum "Societatea acționarilor drumurilor de fier din România", patronată de Gerson von Bleichröder, unul din cei mai importanți bancheri ai Germaniei, sfătuitorul și omul de încredere al cancelarului în problemele financiare, cel care administra averea personală a lui Bismarck²³.

Noua Societate urma să definitiveze lucrările prevăzute de vechea concesiune, beneficiind, în schimb, de dreptul de a emite noi obligațiuni pentru definitivarea acestora.

Cu dorința mărturisită de a salva banii supușilor săi, Bismarck lansează rugămintea către Bleichröder de a prelua afacerea căilor ferate române, asigurându-l, totodată, de tot sprijinul său. Problemele pendinte de "afacerea Strousberg" vor marca schimbarea atitudinii lui Bismarck față de Principatele Unite, ea devenind acum una preponderent ostilă.

Dacă, în primii ani de domnie, Carol I s-a bucurat de sprijinul lui Bismarck, chiar dacă acesta nu a fost direct, anul 1871 aduce cu sine o schimbare majoră în atitudinea marelui om politic față de Principatele Unite. În timpul războiului franco-prusac (1870-1871), în România s-a declanșat un veritabil curent de opinie profrancez și antigerman, care atinge punctul culminant în binecunoscutul incident din București (sala Slătineanu) din martie 1871, când suveranul era pe punctul de a renunța la tron, generând o criză instituțională. Ideea renunțării lui Carol I la tron nu era agreată nici de Germania, dar nici în cercurile politice românești. Legația germană de aici aniversa ziua de naștere a împăratului Wilhelm I, proclamat cu doar două luni mai înainte și, totodată, sărbătorea victoria germană asupra Franței. Banchetul prilejuit de cele două evenimente a fost tulburat de scandalul provocat de o manifestație de stradă, bucureștenii protestând contra politicii expansioniste a proaspătului Imperiu german și, în același timp, împotriva lui Carol I, apreciat drept exponentul politicii lui Bismarck în România. Manifestanții scandau "Trăiască Republica", sugerându-i prințului Carol I ideea de a părăsi țara. În dubla sa calitate, de prim-ministru și ministru de interne, I. Ghica lăsase lucrurile să se desfășoare în voia lor, dorind poate și el abdicarea prințului străin. A doua zi însă, cu puterea sa de convingere, L. Catargiu a reușit să schimbe hotărârea lui Carol. Urmează "recompensa": numirea acestuia în fruntea executivului și o lungă guvernare conservatoare (1871-1876)²⁴.

La aflarea veștilor privitoare la evenimentele din București, iritarea lui Bismarck nu cunoaște margini. P. P. Carp, trimis la Berlin pentru aplanarea situației create de chestiunea căilor ferate și, mai ales, de incidentul mai sus descris, remarcă următoarele: "ura provoacă ură și Prusia se va așeza de partea dușmanilor Principatelor"²⁵. Cancelarul imputa diplomatului nostru "atitudinea poporului român în timpul războiului", "atacurile dușmănoase ale presei" și "nenorocitul incident din sala Slătineanu".

²¹ Daniels, E., *Fürst Bismarck und die rumanischen Eisenbahnpapiere* în *Preußische Jahrbücher*, 97, 1899, p. 295-302.

²² Corivan, N., *op. cit.*, p. 269.

²³ Gall, L., *Der weisse Revolutionär*, Frankfurt-Berlin-Wien, 1980, p. 276.

²⁴ *La Roumanie et la politique allemande en Orient*, p. 17; *La politique extérieure du roi Charles I-er de Roumanie*, București, 1940, p. 9; Kremnitz, M., *op. cit.*, p. 54.

²⁵ Corivan, N., *op. cit.*, p. 269.

P. P. Carp i-a replicat că simpatia României pentru Franța nu implica ura contra Germaniei și că atacurile violente din presă și manifestațiile desfășurate în contra Prusiei trebuiau apreciate drept manevre de politică internă ale partidului liberal. Totodată, Bismarck s-a pronunțat că va trece de partea inamicilor românilor, specificând că, atât "Rusia cât și Turcia", "doresc separația și, dacă se ivește ocazia, le va ajuta la pregătirea unei schimbări"²⁶.

Între timp situația conflictuală s-a atenuat, ajungându-se la o înțelegere în problema căilor ferate, chestiune care-l capacitase total pe Bismarck. Problema în sine nu va lua sfârșit cu acest episod, va cunoaște o nouă fază de acutizare în anul 1874, soluția finală fiind marcată de anul 1880, când Statul român a răscumpărat total investiția²⁷.

O dovadă indubitabilă a atenuării conflictului o reprezintă și deschiderea primei reprezentanțe diplomatice românești la Berlin. P. Mavrogheni, aflat în misiune, prezent la București, anunța pe L. Catargiu că, în urma întrevederii cu Bismarck, neînțelegerile româno-germane s-au aplanat. De asemenea, informa că Germania a acceptat numirea noului agent diplomatic român la Berlin, având aceeași titulatură ca și cel de la Viena, și că Radowitz a fost însărcinat să-și reia postul la București. În acest mod, la 6 mai 1872, lua ființă prima reprezentanță diplomatică a României la Berlin. Până pe data de 24 martie 1874, agentul diplomatic din Berlin era acreditat și pe lângă curtea țarului Rusiei, de la această dată luând ființă o agenție diplomatică română și la Petersburg. Cea de la Berlin avea doar un caracter oficios, datorat dependenței față de Poarta Otomană. Primul agent diplomatic român la Berlin a fost Th. Rosetti, cel care primește și o scrisoare de "creanță" adresată cancelarului Bismarck²⁸.

În pofida indiferenței manifestate față de români, Bismarck ținea cont de prezența unui german pe tronul românesc, sprijinind, pe cât era posibil, mare parte din acțiunile acestuia în planul diplomatic european. Pe de altă parte, Carol de Hohenzollern, în mai toate acțiunile pe care urma să le întreprindă, solicita sfatul și se biza pe un ajutor concret din partea Germaniei și a cancelarului acesteia.

La începutul deceniului opt al secolului trecut, Carol și politicienii români au pus pe tapet, cu tot mai multă insistență, problema independenței țării, fapt adus la cunoștința Marilor Puteri. În anul 1873 ambasadorul Angliei la Berlin, lordul Russell, tatona pe Bismarck cu scopul declarat de a afla intențiile germane cu privire la proclamarea independenței de către români. Răspunsul lui Bismarck, cum că aceasta ar reprezenta "o chestiune care nu-l interesează", îl plasează în postura diplomatului care vroia să semnalizeze faptul că Berlinul nu ar încuraja neapărat aceste tendințe ale românilor. Se aflau în joc relațiile Germaniei cu Poarta Otomană, pe care Bismarck nu dorea să le altereze, lăsând, în același timp, pe Carol să acționeze la buna sa cuviință.

Planurile românilor de emancipare de sub autoritatea Porții au fost îngreunate începând cu anul 1875, odată cu redeschiderea crizei orientale. De la începuturile acesteia, Principatele Unite s-au declarat neutre, apreciind problema orientală drept o chestiune inseparabilă de problema slavilor din Imperiul Otoman. România dorea nespun de mult ca Marile Puteri să-i recunoască neutralitatea și să o considere drept o "Belgie a Orientului". Evenimetele se derulează cu repeziciune spre un conflict deschis între Turcia și o altă mare putere care intervenise în sprijinul popoarelor supuse din Imperiul Otoman, Rusia, care se intitula protectoare a slavilor din Balcani. În eventualitatea unui astfel de război, Principatele se temeau să nu redevină teatru de luptă, așa cum se petrecuse în mai multe rânduri în perioadele anterioare. Guvernul român trimite o notă colectivă instituțiilor similare ale Marilor Puteri, solicitând ca acestea să garanteze neutralitatea României.

În urma unei convorbiri cu șeful diplomației germane, Bernard von Bülow, reprezentantul român la Berlin, Al. Degré, transmitea Bucureștiului, pe 12 decembrie 1876, următoarele: "[Germania]

²⁶ Adăniloae, A., *Înființarea reprezentanțelor diplomatice ale României la Berlin*, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, București, 1967, p. 222.

²⁷ Șendrulescu, I., *Tratatul duse de guvernul român în anul 1878 și prima jumătate a anului 1879 pentru răscumpărarea căilor ferate de la Societatea acționarilor drumurilor de fier din România*, în *Analele Universității București. Istorie*, anul XIX, 1970, nr. 2, p. 57-67; Idem, *Tratatul duse de guvernul român pentru răscumpărarea căilor ferate de la Societatea acționarilor drumurilor de fier din România în a doua jumătate a anului 1879*, în *loc.cit.* an XXI, 1972, nr. 1, p. 127-140 și Idem, *Încheierea tratatelor duse de guvernul român pentru răscumpărarea căilor ferate de la Societatea acționarilor drumurilor de fier din România*, în *loc. cit.*, anul XXII, 1973, nr. 2, p. 63-81.

²⁸ Adăniloae, N., *op. cit.*, p. 223.

nu ne poate promite un sprijin energetic în afara neutralității noastre, urmând a se lua, în cazul unei complicațiuni mai serioase a conflictului oriental, măsurile ce le va dicta viitoarea constelațiune politică"²⁹.

În contextul indubitabil al unui conflict armat ruso-turc, Carol solicita părerea cancelarului Bismarck asupra utilității unei convenții cu Rusia privind trecerea trupelor rusești prin teritoriul românesc. Răspunsul la solicitarea lui Carol este transmis prin von Alvensleben, reprezentantul Germaniei la București, în acești termeni: "Comunicați-i A. S. personal, în cel mai strict secret, că o ruptură între Rusia și Austria nu mai este de temut în prezent. Un tratat cu Rusia este desigur de preferat unei treceri de trupe nebazate pe tratat. O încheiere prea timpurie a tratatului ar da pretexte Porții în caz că marșul nu va mai avea loc"³⁰.

Pe 12 aprilie 1877 Turcia respinge sugestiile primite în cadrul Conferinței de la Londra, fapt ce determină Rusia să declare, a doua zi, război Imperiului Otoman. Poziția României devenise extrem de dificilă. Cum nici una din Marile Puteri nu i-a garantat neutralitatea, România s-a văzut nevoită să-și rezolve singură situația, în condițiile declanșării războiului ruso-turc.

Neutralitatea afișată de România de la reînceperea crizei orientale, din anul 1876, nu se mai justifica acum, în condițiile în care Marile Puteri nu au garantat-o și când războiul ruso-turc era pe cale să izbucnească. La 9 mai 1877 România își declara, prin discursul lui M. Kogălniceanu, independența mult visată. Pline de adevăr erau cuvintele înflăcăratului patriot român: "Suntem independenți, suntem o națiune de sine stătătoare ... suntem o națiune liberă și independentă. Însă d-lor, acum încep greutățile, fiindcă *noua noastră condițiune ... trebuie să fie acceptată de Europa ...*" (subl. ns.)³¹.

La scurt timp după proclamarea independenței, guvernul român testează poziția Marilor Puteri față de această chestiune. Pe data de 22 mai / 3 iunie 1877, M. Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe, expediază o circulară agenților diplomatici români din străinătate, în care se solicita părerea cabinetelor țărilor respective față de actul proclamării independenței României: "... în ciuda dorinței și chiar nevoiei pe care o simțim de a fi cât mai curând confirmați în noua noastră situație politică, printr-un act de înțelegere internațională", guvernul român dorește să obțină o aprobare "a liniei de conduită pe care am urmat-o sub povara unor foarte mari greutăți și, lucru pe care ținem să-l afirmăm sus și tare, în afara oricărei influențe străine". Totodată, M. Kogălniceanu își exprima speranța ca Marile Puteri să nu recurgă, în nici un caz, la violență împotriva națiunii române pentru a o constrânge să-și reia relațiile cu Poarta³².

Atitudinea marilor puteri a fost diferită. Proclamarea independenței a fost primită cu ostilitate la Londra și cu răceală la Paris. Austro-Ungaria, Germania și Italia și-au rezervat dreptul de a-și preciza poziția după încheierea conflictului armat, iar Rusia a acceptat-o ca pe un fapt împlinit. Oamenii politici români sperau într-un sprijin concret și eficient din partea Germaniei. Atitudinea manifestată de aceasta s-a dovedit însă contrară acestor speranțe. În mod practic, de la începutul războiului ruso-turc, Germania a păstrat o atitudine rezervată, de ignorare a acestei probleme. Pe 30 aprilie / 12 mai 1877 Al. Degré solicita la Berlin, lui von Bülow, un răspuns concret privind poziția germană față de starea de război existentă la acea dată între România și Turcia. Răspunsul primit, cum că guvernul german nu poate să aprobe, în acel moment, postura României față de Poartă, a decepționat cu siguranță elita politică românească³³.

După întrevvedere cu von Bülow, același Al. Degré comunica guvernului român următoarele: "... vă asigur că nu ne putem face iluzii că vom putea scoate guvernul german din această rezervă care până astăzi e linia sa de conduită".³⁴

La nota circulară trimisă de Kogălniceanu agenților diplomatici români din străinătate, Degré răspundea că "am avut o convorbire cu von Bülow. E. S. a declarat categoric că chestiunea

²⁹ *Documente privind istoria României. Războiul de independență*, vol. I (Partea a II-a), București, 1954, doc. 649, p. 519.

³⁰ *Independența României. Documente*, vol. II (Partea I), București, 1977, doc. 89, p. 235.

³¹ Kogălniceanu, M., *Opere*, vol. IV, București, 1978, p. 478-481.

³² Idem, *Documente diplomatice*, București, 1972, p. 180-182.

³³ *Independența României. Documente*, vol. II (Partea I), București, 1977, doc. 172, p. 382-383.

³⁴ *Documente privind istoria României. Războiul de independență*, vol. II, București, 1952, doc. 973, p. 490.

independenței României nu poate fi rezolvată decât la pace și că hotărârea guvernului german în această chestiune depinde de felul cum interesele supușilor și acționarilor germani vor fi regulate de România³⁵.

Această notă, extrem de dură, care scoate pentru prima dată în evidență interesul cel mai mare al Germaniei în privința României, este urmată de o notă cu un ton mai moderat, datată 30 mai, care arăta: "... că nici proclamarea independenței României, nici protestul Turciei contra proclamației, nu pot fi însoțite în momentul de față de o apreciere prematură fără concursul tuturor puterilor garante, care nu va putea avea loc decât cu ocazia păcii"³⁶.

La Congresul de la Berlin, de la sfârșitul războiului ruso-româno-turc, Bismarck se pronunța net în favoarea Germaniei. În acest sens, cotidianul *Le Temps* din 17 septembrie 1877 reia o dezmințire din presa germană relativă la presupusa afirmație potrivit căreia Germania ar fi determinat România și Serbia să participe la războiul împotriva Turciei: "*National-Zeitung* afirmă că este în măsură să declare că toate aceste insinuări sunt lipsite de fundament; cabinetul de la Berlin n-a influențat cu nimic ultimele hotărâri ale guvernelor de la București și Belgrad și, în consecință, este complet străin de actele acestor guverne (...)"³⁷.

Tot în acest context se înscrie și rezerva Germaniei de a trimite un corp de medici chirurgi în România: "(...) din ordinul împăratului, fiecare corp de armată german trebuie să trimită un chirurg cu experiență la București (...). În cercurile militare se afirmă că numai insistențele stăruitoare ale principelui României l-au decis pe împărat să trimită 15 chirurgi germani. Se mai presupune că, înainte de a pleca la București, acești doctori vor demisiona din posturile de medici ai armatei germane, pentru a nu se reproșa Germaniei că a încălcat obligațiile neutralității"³⁸.

În momentul când victoria asupra turcilor la Plevna devenise iminentă, Germania îmbrățișează ideea unei păci directe între Turcia și Rusia³⁹. Bismarck nu dorea convocarea unui congres care ar fi reunit toate Marile Puteri, deci și pe cele ce nu aveau în acel moment interes în zonă (Italia și Franța) și care ar fi putut ridica pretenții în alte teritorii (Franța - Alsacia și Lorena; Italia - teritoriile italiene din Austro-Ungaria), declanșându-se noi conflicte. Evenimentele ulterioare vor demonstra că Bismarck nu a reușit să evite un congres al Marilor Puteri, dar și-a asigurat rolul de arbitru, încercând să împace toate părerile și, astfel, să evite declanșarea unor noi conflicte sau, mai ales, constituirea unor noi alianțe (una franco-rusă spre exemplu).

Pacea dintre cele două puteri, Turcia și Rusia, s-a semnat la 19 februarie 1878 la San Stefano. Euforia și speranțele românilor, motivate de victoriile din timpul războiului, sunt anulate cu acest prilej. În pofida eforturilor materiale și umane, a aportului la victoria finală asupra Turciei, rușii nu au acceptat participarea directă a românilor la tratativele de pace, apreciind că ea poate reprezenta și interesele aliatei sale. Rusia avea în vedere problema Basarabiei, a recuceririi acesteia.

La San Stefano s-a consfințit independența României, fapt ce-și pierde strălucirea datorită unei alte prevederi conform căreia Rusia relua în stăpânire sudul Basarabiei (Cahul, Ismail, Bolgrad), oferindu-i României, în schimb, Dobrogea. Se încălca astfel, cu nonșalanță, Convenția ruso-română încheiată în aprilie 1877, prin care Rusia se obliga să respecte integritatea teritorială a României. Prevederile păcii de la San Stefano au nemulțumit Anglia și Austro-Ungaria. Aureola cu care Rusia se învâluise după război a aruncat în uitare acordul de la Reichstadt din februarie 1877 stabilit între Rusia și Austro-Ungaria. În noua conjunctură, Anglia își vedea amenințate interesele în strâmtorile Bosfor și Dardanele. Prevăzând o posibilă alianță ruso-franceză, generată de tensiunile existente, Bismarck depune susținute eforturi de mediere a conflictelor iscate; ideea unui congres care să reglementeze statuările păcii de la San Stefano este susținută cu fervoare de cancelar. Interpelat în Reichstag, în februarie 1878, de către deputatul Benningsen, privind atitudinea pe care Germania o va adopta la

³⁵ *Idem*, vol. III, București, 1952, doc. 245, p. 124.

³⁶ *Ibidem*, doc. 763, p. 402.

³⁷ *Independența României. Documente*, București, 1977, doc. 98, p. 158.

³⁸ *Ibidem*, doc. 125, p. 191.

³⁹ *Ibidem*, doc. 137, p. 215.

viitorul conclave european, Bismarck aprecia că aceasta va fi aceea a unui mijlocitor cinstit, dornic de a se realiza pacea durabilă⁴⁰.

Iată cum descrie Gh. I. Brătianu momentele respective: "Flota britanică își concentrase unitățile ei cele mai însemnate lângă strâmtori, Austria era gata să ia armele împotriva unei hegemonii a Rusiei în Balcani, iar Bismarck intervenise cu întreaga sa autoritate pentru a înlătura primejdia de război și a face, între puterile învrăjbite, - după propria sa caracterizare - pe "mijlocitorul cinstit".

După San Stefano, în lunile imediat următoare, politicienii români întreprind demersuri pe lângă cabinetele europene în sensul sprijinirii prevederilor Congresului de la Paris, din 1856, în privința Basarabiei. Astfel, în martie 1878, I. C. Brătianu ia calea Vienei și a Berlinului. Dacă în capitala habsburgică s-au primit asigurări de sprijin, vizita la Berlin a constituit o decepție pentru Brătianu, generată de rezerva extremă a guvernului german. Se argumenta faptul că nici o putere nu se putea pronunța de una singură în chestiunea Basarabiei, întrucât problema va fi pusă pe tapet întregii Europe în cadrul acestui proiectat congres⁴¹. I. C. Brătianu raporta din Berlin astfel spusele lui Bismarck: "(...) dacă România ar arăta bunăvoință Rusiei, lucru la care dânsul o sfătuiește, ar putea să-și ceară mult și să capete mult (...). Reluarea Basarabiei e pentru Rusia o condiție sine qua non și părerea lui este că trebuie încetată rezistența. Bismarck dorește reunirea congresului și lucrează în sensul acesta"⁴². Totodată, cancelarul Bismarck îi amintea de problema răscumpărării căilor ferate din România, precum și de tratativele purtate cu băncile germane, întrerupte de derularea războiului. În capitala germană se vehicula părerea că o Românie cu independența recunoscută nu ar mai putea fi obligată să accepte pretențiile bancherilor germani și nici nu ar fi putut fi silită la aceasta. Politicianul german von Radowitz afirma că: "... trebuie să punem acum cătușele oamenilor politici de la București, astfel nu am fi avut niciodată prilejul s-o facem"⁴³. La propunerea inteligentului diplomat rus, contele P. Suvalov, care vizitează în două rânduri, pe 9 și 20 mai, pe Bismarck (bolnav la acea dată) la Friedrichruh, acesta din urmă accepta ideea de a fi "vioara întâi" a Congresului din anul 1878. Locul de desfășurare a acestuia a fost mult timp disputat: rușii propuneau Lausanne în locul Vienei; alte propuneri se orientau spre Baden-Baden sau Dresden, pentru ca în final voința cancelarului să triumfe: Berlin⁴⁴. O rețea puternică de căi ferate lega orașul (Berlin) cu toate zonele geografice ale Europei, transformându-l într-un centru model de circulație în inima continentului.

Sub președinția lui Bismarck se întâlneau la Berlin reprezentanții Marilor Puteri europene: Rusia, Turcia, Austro-Ungaria, Anglia, Franța, Italia, precum și cei ai țării gazdă, Germania.

Congresul de la Berlin a urmărit, în primul rând, stabilirea unui nou echilibru de forță dintre Marile Puteri, pe fondul descompunerii progresive a Imperiului Otoman. Ședințele nouă și zece ale Congresului de la Berlin au dezbătut problemele Greciei, României și Muntenegrului⁴⁵.

Președintele Consiliului de Miniștri, I. C. Brătianu, și M. Kogălniceanu, ministrul de externe, merg la Berlin, în fața Congresului, pentru a apăra drepturile și interesele națiunii române, în conformitate cu votul exprimat de Corpurile legiuitoare⁴⁶. Se încerca, astfel, o ultimă tentativă de păstrare a Basarabiei. Referitor la acest teritoriu, Bismarck le-a atras atenția celor doi reprezentanți români asupra unei alternative: refuzul cedării Basarabiei sau consimțământul la aceasta în schimbul unei compensații teritoriale și financiare în același timp. Personal, Bismarck opta pentru a doua variantă, opțiune îmbrățișată atât de Principele Carol cât și de M. Kogălniceanu. În schimb, I. C.

⁴⁰ *Memoriile...*, vol. IV, 1993, p. 63; Brătianu, Gh. I., *Bismarck și Ion C. Brătianu*, în *Revista istorică română*, an V-VI (1935-1936), p. 91.

⁴¹ Hillgruber, A., *Südosteuropa in Bismarcks Außenpolitik 1875-1879*, în *Der Berliner Kongress von 1878*, Wiesbaden, 1982, p. 185.

⁴² Brătianu, Gh. I., *op. cit.*, p. 91.

⁴³ Radowitz, Joseph Maria von, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, vol. II, Berlin, 1925, p. 84.

⁴⁴ x x x, *Der Berliner Kongress, 1878*, Berlin-Bonn, 1878, p. 42.

⁴⁵ Geiss, J., *Der Berliner Kongress. 13 Juni-13 Juli 1878*, în *Bismarcks Aussenpolitik und der Berliner Kongress*, Wiesbaden, 1978, p. 84.

⁴⁶ Fotino, N., *La Reconnaissance de l'indépendance de la Roumanie*, în *Der Berliner Kongress von 1878*, Wiesbaden, 1982, p. 129; Brătianu I. C., *Acte și Cuvântări*, vol. IV, București, 1932, p. 52-53.

Brătianu înclina înspre prima variantă, fapt ce determină ca unul din punctele memoriului amintit mai sus înaintat lui Bismarck să cuprindă cererea de a nu se ceda Basarabia Imperiului țarist⁴⁷.

Este cunoscut faptul că reprezentanților României nu li s-a permis să participe la lucrările Congresului. Președintele acestuia, Otto von Bismarck, considera că audierea delegaților români nu ar fi fost de natură să faciliteze lucrările Congresului, precum și buna înțelegere dintre plenipotențieri. Dar, pe 17 / 24 iunie 1878, după audierea delegației Greciei, lordul Salisbury, unul din reprezentanții Angliei, intervine salutar în favoarea României, propunând areopagului european să decidă dacă reprezentanții țării noastre vor fi sau nu audiați. Argumentele sale subliniau faptul că: "... după ce [Congresul] a ascultat delegații unei națiuni care reclama provincii străine, ar acționa echitabil să asculte *pe reprezentanții unei țări care cere să păstreze ținuturi ce îi aparțin* (subl. ns)⁴⁸.

Ca urmare a hotărârii plenului Congresului, Bismarck i-a invitat, în ședința din 19 iunie / 1 iulie 1878, pe I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu să expună punctul de vedere românesc. Bismarck i-a tratat cu indiferență, cerându-le acestora să fie concisi și la obiect. Karatheodori pașa, delegatul Turciei, raporta sultanului că bruschetea cu care președintele Congresului i-a întâmpinat pe delegații români a uimit întreaga asistență⁴⁹. În pofida magistralei intervenții în fața Congresului, care a impresionat delegații străini, hotărârile nu se vor schimba. În acest sens, dăm deplină dreptate istoricului Gh. I. Brătianu care afirma, referindu-se la acestea, că: "piesa fusese în aproape toate amănuntele ei aranjată dinainte în culise"⁵⁰.

Privitor la România, Hotărârile Congresului de la Berlin stipulau următoarele: părțile semnate recunosc independența României, condiționată însă de prevederile articolelor 44 și 45 care fac referiri la acordarea de drepturi civile și juridice tuturor locuitorilor țării, indiferent de religie, și de cedarea sudului Basarabiei către Rusia. Alte articole ale Tratatului făceau referire la cedarea Dobrogei și a Deltei Dunării către România, precum și la dreptul de a avea reprezentanță în Comisia Europeană a Dunării.

Prevederile art. 44 ale Tratatului de la Berlin au fost impuse și altor state. Astfel, printr-un amendament Waddington, reprezentantul Franței, se stabilea pentru Bulgaria egalitatea în drepturi a tuturor locuitorilor și deplina libertate pentru exercitarea tuturor cultelor. Propunerea sa este repetată și în cazul Serbiei, reluată apoi și susținută de către Bismarck pentru România.

La scurt timp după încheierea lucrărilor Congresului de la Berlin, singurele state care au recunoscut independența României au fost Rusia, Turcia și Austro-Ungaria, celelalte puteri europene condiționând acest fapt de îndeplinirea articolelor amintite mai sus (44 și 45).

Codul civil românesc de la 1865 stipula faptul că moldovenii și valahii de orice religie se bucură de toate drepturile politice; prin articolul 16 el da evreilor posibilitatea de a dobândi naturalizarea individuală. Constituția din anul 1866, prin articolul 7, suprimă însă acest drept al evreilor, fapt ce stârnește protestul energic al presei Marilor Puteri europene, care prezintă denaturat evenimentele și "persecuțiile" la care era supusă această populație.

În anul 1866 baronul Moses Montefiori, sosit din Anglia cu intenția de a se informa la fața locului asupra situației coreligionarilor săi, înapoiat acasă, face cunoscut presei insulare că situația care i-a fost prezentată anterior vizitei întreprinse îmbrăca culori prea întunecate⁵¹.

T. Maiorescu afirma că prezența acestui articol 7 din Constituția de la 1866 era determinată, la acea dată, și de accederea la tronul românesc a unui principe străin. Printre politicienii români exista teama că acesta, la venirea sa, avea să aducă cu el și multe elemente străine în țară, lucru de altfel invalidat de realitate⁵².

Marile Puteri solicitau ca această modificare a Constituției să se producă rapid dar, în România, lucrurile stăteau altfel. Pe lângă o nemulțumire generală față de hotărârile congresului, se

⁴⁷ Maiorescu, T., *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, București, 1994, p. 110.

⁴⁸ Maciu, V., *Diplomația românească și recunoașterea independenței*, în *Independența României*, București, 1977, p. 308.

⁴⁹ Diaconescu, E., *România la Congresul de la Berlin*, în: *Însemnări ieșene*, an 4, 1939, nr. 6, p. 14.

⁵⁰ Brătianu, Gh. I., *Bismarck și Ion C. Brătianu*, în loc. cit., p. 92.

⁵¹ *Memoriile...*, vol. I, București, 1995, p. 183.

⁵² Maiorescu, T., *Chestia evreilor. Revizuirea art. 7 din Constituție (Discurs rostit în Ședința Camerei din 10 sept. 1879)*, București, 1888, p. 19.

adăuga și faptul că, pentru respectiva modificare, era neapărată nevoie de convocarea unei constituante. Încurajați de succesele obținute de coreligionarii lor dintr-o serie de țări: Germania, S.U.A., Italia⁵³, evreii din România vor adresa, în acest sens, începând cu anii 70 ai secolului trecut, o serie de proteste, solicitându-le acestora tot sprijinul. Rezolvarea chestiunii în sine ține în suspans recunoașterea de către Germania a independenței României. În acest sens, în iulie 1878, guvernul român solicita celui german numirea unui ministru la București. Răspunsul, într-o formă puțin promițătoare pentru guvernul român, sosește abia în luna septembrie. În cadrul unei întrevederi avute la Berlin, von Bülow informa pe V. Litanu asupra posibilității ca Germania să fie reprezentată în capitala română de un trimis extraordinar și plenipotențiar, fără a preciza data când va fi făcută această numire. Luând act de poziția germană, printr-o telegramă expediată de Kogălniceanu lui Litanu la Berlin, se exprimau regretele Executivului român pentru faptul că "Germania este ultima care să ne dea dovada de bunăvoință în problema numirii unui reprezentant la București"⁵⁴.

În cadrul unei noi întrevederi Litanu – Bülow, în luna septembrie 1878, diplomatul român menționa că o atitudine favorabilă a Germaniei ar avea un efect benefic asupra opiniei publice din țara noastră și, în mod special, asupra corpurilor legiuitoare chemate să valideze schimbările impuse de Tratatul de la Berlin. La aceasta, von Bülow afirma că: "... prințul Bismarck în calitatea sa de președinte al Congresului, este obligat să respecte prevederile tratatului și că Germania nu va putea trimite la București un ministru plenipotențiar înaintea îndeplinirii condițiilor de care puterile au legat independența ei"⁵⁵.

România se vedea astfel obligată să îndeplinească grabnic hotărârile impuse de către politicienii Marilor Puteri. Printr-o notă circulară din 4 / 16 octombrie 1878, ministerul de externe român aducea la cunoștință guvernelor italian, englez, francez și german că România a procedat la evacuarea trupelor și a administrației românești din Basarabia. Știrea a fost receptată favorabil doar la Roma, în schimb Bismarck solicita Italiei să nu îl acrediteze deocamdată pe reprezentantul său, baronul Fava. Același demers îl întreprinde și la Paris, solicitând ambelor țări să treneze numirea diplomaților lor până la modificarea de către români a art. 7 al Constituției.

La sfârșitul lunii ianuarie 1879, guvernul german delegă la București pe von Alvensleben, pentru a constata stadiul îndeplinirii art. 44 al Tratatului de la Berlin. Impresiile culese de către diplomatul german sunt nefavorabile, părerea sa fiind că în chestiunea egalității în drepturi nu s-a avansat deloc⁵⁶.

Față de această stare de lucruri, guvernul german, ignorându-l pe Litanu și motivând faptul că Germania nu are un reprezentant la București, s-a adresat contelui G. Andrassy, rugându-l să trimită la București o notă ce cuprindea aprecierile germane asupra politicii României. Se exprima "regretul" german pentru neexecutarea de către România a stipulațiilor Tratatului de la Berlin, reluându-se, totodată, în mod oficial, problema răscumpărării căilor ferate române. Astfel, sub aparenta postură democratică a susținerii drepturilor civile pentru evrei stătea problema căilor ferate, interes german major.

Oamenii politici ai vremii își puneau întrebarea firească: ce l-a determinat pe Bismarck să devină un atât de fervent susținător al evreilor? Un răspuns la această întrebare, la acest "secret" al lui Bismarck, a fost găsit: căile ferate române. Este ceea ce, fără a intra în subteranele afacerii, spunea ambasadorul englez din capitala Franței într-un dialog cu ministrul de externe al acestei țări: "... imaginați-vi-l pe prințul Bismarck trebuind să arate respect față de domnul Bleichröder sau pentru alt membru al comunității evreiești din Berlin"⁵⁷.

Iată, în esență, care a fost atitudinea politică a lui Bismarck față de problemele legate de independența României, atitudine însă care se va modifica simțitor începând cu anul 1880, după ce Statul român răscumpără căile ferate.

⁵³ Macaulay, Th. B., *Drepturile civile ale evreilor*, București, 1923, p. 4

⁵⁴ Adăniloae, N., *op. cit.*, loc. cit., p. 25.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Winkler, M. B., *Bismarcks Rumänienpolitik und die Durchführung des Artikels 44 der Berliner Verträge (1878-1880)*, München, 1951, p. 57.

După 1878, în noile condiții politice, Carol intenționa punerea în aplicare a planului său mai vechi, acela de a se proclama rege iar România regat. În realizarea dezideratului său, sprijinul Germaniei și mai ales al lui Bismarck avea să fie decisiv.

Pentru dinastia de Hohenzollern transformarea României în regat avea o importanță decisivă în ceea ce privește întărirea pozițiilor acesteia în țară și, totodată, creșterea prestigiului lui Carol în rândul celorlalte monarhii europene.

Demersul a fost privit cu condescendență în unele capitale europene: Berlin, Roma, Londra, lucrurile în sine tergiversându-se datorită opoziției Austro-Ungariei, generată de conflictul dunărean.

Concret, problema transformării României în regat a fost abordată în timpul călătoriei lui I. C. Brătianu, din anul 1880, la Berlin, Sigmaringen și Viena, călătorie⁵⁸ determinată de înmânarea ordinului "Steaua României" împăratul Germaniei, Kronprinzului și cancelarului Bismarck⁵⁹.

La 6 / 8 martie 1880, Brătianu era primit în audiență de Kronprinz, la 7/19 martie de împărat, iar a doua zi de către Bismarck în persoană. Contactul și discuțiile cu oficialitățile germane subliniau satisfacția rezolvării diferendelor dintre cele două țări, aducându-se elogi participării armatei române - "o demnă creație a unui Hohenzollern" - în Războiul din 1877-1878⁶⁰.

În cadrul întrevederii Bismarck - Brătianu a fost abordată și problema proclamării regatului. Diplomatul român a dat explicații convingătoare cancelarului german, arătând că această formă politică de stat ar duce la o consolidare a dinastiei germane în România, întărind în același timp ordinea politică în țară. Răspunsul dat de șeful executivului german a fost favorabil, obținându-se și garanția sprijinului său direct⁶¹.

În vederea proclamării regatului, în cursul anului 1881, politicienii români abordează cu mai multă energie problema în contactele lor cu cei vienezi. În februarie, I. Bălăceanu îi spunea baronului Haymerle (ministrul de externe austro-ungar) că dorința întregii țări pentru regat pune guvernul român în situația de a nu mai aștepta consimțământul Austro-Ungariei în această chestiune⁶².

La 14 / 26 martie 1881 Parlamentul votează transformarea României în regat, pentru ca pe 10/22 mai Carol I să se încoroneze ca primul rege al României, la București. A doua zi după eveniment, Bismarck declara ambasadorilor puterilor acreditate la Berlin că: "nu mai are nici o obiecțiune de făcut în contra noii transformări a României, că numai legăturile de familie ce unesc pe împăratul Germaniei cu suveranul de la Dunăre îl împiedică de a fi între cei dintâi care să recunoască prințului de Hohenzollern titlul de rege și că așteaptă ca celelalte puteri să binevoiască a lua inițiativa"⁶³.

Rând pe rând, în cursul lunii următoare, marile puteri vor recunoaște noua formă de stat a românilor: la 1 aprilie Italia, la 3 aprilie Rusia, la 5 aprilie Austro-Ungaria, la 6 aprilie Germania, pentru ca, în a doua parte a lunii, pe 26 aprilie, Anglia să adopte aceeași poziție. Deși "problema Dunării" nu fusese rezolvată, la intervenția și presiunea energică ale lui Bismarck, Viena va recunoaște Regatul României.

Debutul unei noi etape în cadrul contactelor româno-germane îl reprezintă vizita la Berlin, din luna ianuarie 1883, a lui D. A. Sturdza, în calitate de ministru de externe, prilej cu care a fost primit de către Bismarck. Acesta îl sfătuiește pe diplomatul român să caute și să adopte soluția unei înțelegeri amiabile cu Viena în problema navigației pe Dunăre, lăsând, totodată, impresia că ar fi de partea Austriei.

Tot anul 1883 este martorul unor tratative privind atragerea României în cadrul alianței austro-ungaro-germane parafate în 1879 și la care aderase Italia în 1882. Compromisul româno-austriac era încheiat; pe de o parte România se declara de acord cu intrarea sa în alianța mai sus amintită, iar Austria promitea ferm că renunță la pretențiile ei în "chestiunea Dunării". Odată cu semnarea tratatului secret de alianță dintre cele două state, practic, "chestiunea Dunării" era închisă.

⁵⁸ Rădulescu-Zoner, Ș., Cazan, Gh. N., *România și Tripla Alianță*, București, 1979, p. 48.

⁵⁹ Brătianu, I. C., *Acte și cuvântări*, vol. IV, București, 1932, p. 3.

⁶⁰ Rădulescu-Zoner, Ș., Cazan, Gh. N., *op. cit.*, p. 49.

⁶¹ *Memoriile...*, vol. IV, București, 1994, p. 318.

⁶² Rădulescu-Zoner, Ș., Cazan, Gh. N., *op. cit.*, p. 55.

⁶³ *Ibidem*, p. 57.

Țările riverane rămân stăpâne în porturile și apele lor teritoriale, practicând principiul liberei navigații pe Dunăre.

Intrarea României, care acoperea flancul de răsărit stăpânind Gurile Dunării, în sistemul de alianță al Puterilor Centrale, era benefică pentru țările semnatare. Austro-Ungaria avea astfel posibilitatea supravegherii noii aliate în politica și demersurile acesteia față de românii transilvăneni. Pentru Germania era, de asemenea, un câștig: marca cuprinderea în sistemul de alianțe bismarckian a unui stat învecinat cu Rusia, întărindu-i poziția în zona sud-est europeană.

Argumentul intrării României în alianță ni-l oferă însuși Carol I care îi relatează, în 1888, lui von Bülow următoarele: "... relațiile cu Rusia sunt o problemă anevoioasă a politicii noastre externe. Nu urmărim să provocăm Rusia, dorim chiar să evităm pe cât posibil un război cu ea. Dar față de primejdia ce ne amenință din partea puternicei Rusii avem nevoie de sprijinul Puterilor Centrale". Cu același prilej, regele continua: "... deoarece primejdiile ce amenință România din partea Rusiei sunt mai serioase decât necazul și durerea pentru răul tratament al românilor din țările ungurești, România caută ocrotire și siguranță la Tripla Alianță"⁶⁴.

Secretul Tratatului încheiat în 30 octombrie 1883, deși mulți politicieni români (Maiorescu, Carp, Sturdza) erau convinși de existența acestuia, s-a păstrat până în anul 1914, când se puneau problema participării României la Primul Război Mondial de partea Puterilor Centrale. Atragerea României în cadrul acestui sistem de alianțe conferea lui Bismarck posibilitatea de a influența politica sa externă în conformitate cu politica și interesele germane în zona balcanică⁶⁵. România, în viziunea politicianului german, reprezenta un factor de echilibru și stabilitate care era capabil să modereze eventualele disensiuni privind zona balcanică ce s-ar isca între Austro-Ungaria și Rusia. Un astfel de moment l-a reprezentat criza sârbo-bulgară declanșată în toamna anului 1885. La 18 septembrie 1885, în orașul Filipopoli (Plovdiv), capitala Rumeliei Orientale, se declanșează o puternică mișcare socială, guvernatorul turc este îndepărtat, proclamându-se unirea acestei provincii cu Principatul bulgar condus de Alexandru Battemberg. La 14 noiembrie același an, Serbia, sensibil afectată de creșterea teritorială a vecinei sale, declară război Bulgariei, solicitând o serie de "compensații" teritoriale, dar înfrângerile suferite de armata sârbă determină încetarea ostilităților pe toată linia frontului, la 30 noiembrie 1885⁶⁶.

Conflictul dintre cele două țări, care îmbrăcase acum forma belicoasă, era alimentat de către Austro-Ungaria, sprijinitoarea Serbiei, care apreciază că alipirea Rumeliei la Bulgaria ar fi fost regizată de Rusia, care căuta pe această cale realizarea "Bulgariei Mari", idee lansată încă la San Stefano. Percepția austro-ungară însă era deformată, deoarece acțiunea bulgară, care după Congresul de la Berlin se înstrăina de vechea sa protectoare, atinge acum momentul ruperii totale de tutela țaristă. Este motivul pentru care Rusia va protesta vehement împotriva evenimentelor care se derulau în Bulgaria, declarându-se gata să intervină pentru restabilirea ordinii în zonă.

Sesizând pericolul unui conflict în Balcani, Bismarck intervine prompt, solicitând reprezentanțelor diplomatice de la Belgrad și Sofia să propună părților aflate în conflict începerea negocierilor. România își păstrează neutralitatea față de acest conflict, în pofida demersurilor sârbe de a o atrage de partea sa. Hotărâtoare în abordarea respectivei poziții a României a fost cu siguranță și intervenția, în acest sens, a cancelarului german⁶⁷.

În cursul unei deplasări la Berlin a lui I. C. Brătianu, acesta abordează cu Bismarck și problema liniei politice pe care România urma să o adopte față de evenimentele de la sud de Dunăre. Diplomatul român este sfătuit să nu intervină în nici un fel, situarea României într-o postură de neutralitate ușurând și grăbind încheierea conflictului izbucnit.

După încheierea armistițiului dintre sârbi și bulgari, din luna noiembrie 1885, Bismarck comunica lui Liteanu faptul că lumea diplomatică era în unanimitate de acord în sensul statuării unei păci trainice în Balcani, care urma să nu dezavantajeze nici un stat situat în zonă. Totodată, acesta își

⁶⁴ *Ibidem*, p. 96.

⁶⁵ Meitani, R., *Istoria politică a raporturilor dintre state*, București, 1943, p. 67.

⁶⁶ Ciachir, N., *Istoria slavilor*, București, 1998, p. 296.

⁶⁷ Ciachir, N., *România și țările balcanice în perioada 1878-1900*, în *Revista de istorie*, 33, 1980, nr. 2, p. 343; Wolther, H., *Bismarcks Außenpolitik 1871-1881 (Außenpolitische Grundlinien von der Reichsgründung bis zur Dreikeiserbündnis)*, Berlin, 1983, passim.

exprima opțiunea ca tratativele pentru încheierea acestei păci să se desfășoare la București, deoarece România, prin poziția sa neutră și grație raporturilor de amicitie și bună vecinătate cu toate statele balcanice și nu numai, își câștigase simpatia unanimă⁶⁸.

Demarate la 23 ianuarie / 4 februarie 1886, aceste tratative la care participă Serbia, Bulgaria și Imperiul Otoman (Principatul bulgar nefiind la acea dată un stat independent), având în vedere poziția moderată și conciliantă a celor prezenți, se încheie în mai puțin de o lună (19 februarie / 3 martie 1886)⁶⁹.

Rezumând, în ceea ce privește politica balcanică a lui Bismarck, putem afirma că aceasta viza menținerea statu-quo-ului în zonă, aceasta fiind realizabilă în bună parte și datorită aportului României.

În anul 1887 se pune problema prelungirii termenului de aderare a României la Tratatul de alianță cu Puterile Centrale. Atât Germania cât și Austro-Ungaria doreau prelungirea acestuia, făcând demersuri în acest sens pe lângă partea română. Călătoria perechii regale române la Berlin, pentru a participa la cea de-a 90-a aniversare a zilei de naștere a împăratului Wilhelm I, precum și popasul de la Viena, aduc asigurări de prelungire a alianței cu întreaga paletă de beneficii adiacente. Într-o epistolă a diplomatului Liteanu adresată lui Carol se menționa faptul că Bismarck se declarase de acord "a prelungi starea actualelor noastre relații cu Germania", considerând că acest lucru se afla în vigoare deoarece ea nu a fost denunțată de nici una din părți⁷⁰.

Opoziția internă românească se manifesta cu tot mai multă insistență pentru o politică de neutralitate, neliniștind Viena și Berlinul. Carol I, aflat în capitala germană, cu prilejul funeraliilor împăratului Wilhelm I, este apostrofat de către Bismarck "pe un ton foarte drastic, că el trebuie să-l mențină pe Brătianu chiar dacă pe străzi ar trebui să curgă sânge".⁷¹

Cuvintele cancelarului sunt o dovadă în plus, dacă mai era necesar, a dorinței acestuia de a păstra România în alianță și, prin aceasta, posibilitatea influențării politicii externe în direcția dorită de Germania.

Opoziția internă crescândă forțează însă demisia lui Brătianu. Se constituie un guvern democrat condus de Th. Rosetti. Numirea lui P. P. Carp în fruntea Ministerului de Externe a fost primită cu satisfacție în capitala germană, dar și în cea habsburgică, datorită convingerilor filogermane ale acestuia.

Până la îndepărtarea sa din funcția de cancelar, Bismarck va mai interveni în problema reglementării urmașului la tronul României, tocmai datorită grijii sale permanente de consolidare a poziției Hohenzollernilor în România. După decesul prematur al principesei Maria, printr-un pact de familie patronat de însuși împăratul Wilhelm I, se desemna ca moștenitor al coroanei României să fie principele Ferdinand, nepot de frate al lui Carol I. Astfel, în urma demersurilor ferme pe lângă Carol, venite din partea lui Bismarck, acesta îi solicită lui Ferdinand să părăsească Germania (pe vremea aceea aflat la studii la Leipzig) și să se stabilească în România, începând cu 1 mai 1889⁷².

MAURA G. GIURA - LUCIAN GIURA

⁶⁸ *Ibidem*, p. 346.

⁶⁹ Hösch, E., *Geschichte der Balkanländer*, München, 1993, p. 178.

⁷⁰ Rădulescu-Zoner, Ș., Cazan, Gh. I., *op. cit.*, p. 166.

⁷¹ *Ibidem*, p. 170.

⁷² *Ibidem*, p. 175-176.

OTTO VON BISMARCK AND THE ROMANIANS**SUMMARY**

The authors analyse the attitude of Germany's chancellor towards Romania during all important moments of Romanian history from the last decades of the 19th century: the bringing of a foreign prince on the throne of Romania, the Independence War, the proclamation of the kingdom, the treaty with the Central Powers, the regulation of the throne succession.

The chancellor's attitude towards the Romanians was generally favourably inclined, except for the recognition of the independence, which was conditioned in particular by economic problems, linked to the construction of the Romanian Railways. Always prevalent was, however, Germany's interest and the protection of its citizens, who had invested in Romania, as well as imposing the own point of view in Romania's foreign affairs.